

PATRYCJA PRZEŁUCKA

- Tytuł oryginalny:** Forme dell'impegno nel romanzo fantastico italiano alle soglie del terzo millennio
- Tytuł polski:** Formy zaangażowania we włoskiej powieści fantastycznej w pierwszych dwóch dziesięcioleciach XXI wieku
- Słowa kluczowe:** literatura fantastyczna, literatura zaangażowana, współczesna powieść włoska, wyobcowanie poznawcze, apokalipsa, dystopia, *climate fiction*, Francesco Grasso, Laura Pugno, Licia Troisi, Tommaso Pincio, Bruno Arpaia, Antonio Scurati

STRESZCZENIE

Przedmiotem rozprawy są formy wyrażania zaangażowania we włoskiej powieści fantastycznej pierwszych dwóch dekad XXI wieku. Autorka postawiła sobie tym samym za cel wypełnienie luki w badaniach nad współczesną włoską literaturą zaangażowaną. Analizie zostały poddane następujące utwory: *2038: La rivolta* (2000) Francesca Grasso, *Sirene* (2007) Laury Pugno, *Cinacittà* (2008) i *Panorama* (2015) Tommasa Pincia, *I dannati di Malva* (2008) Lici Troisi, *La seconda mezzanotte* (2011) Antonia Scuratiego oraz *Qualcosa, là fuori* (2016) Brunona Arpaii.

Powieści poddano wielopoziomowej analizie, mającej na celu wydobycie różnych aspektów zaangażowanej literatury fantastycznej: pod uwagę zostały wzięte podgatunki fantastyczne, motywy, toposy, techniki narracyjne, konstrukcja bohatera oraz zabiegi językowe. Zważywszy na mnogość i złożoność stosowanych przez autorów strategii retorycznych, semantycznych i formalnych, w rozprawie zastosowano metodologię hybrydową, opartą na dwóch głównych podejściach: dośrodkowym (funkcja estetyczna i struktura narracji, analiza wspólnych cech badanych powieści) i odśrodkowym (funkcja społeczna powieści, analiza głównych wątków oraz ich związku z pozaliteracką rzeczywistością społeczną, kulturową i polityczną, w której funkcjonuje autor). Podejście dośrodkowe pozwoliło zidentyfikować kluczowe cechy zaangażowanej literatury fantastycznej, podejście odśrodkowe natomiast pozwoliło na uwypuklenie istotnej relacji pomiędzy tekstem a zaangażowaniem autora. Podstawowy aparat metodologiczny został dodatkowo dopełniony metodami badań perytekstu, literatury apokaliptycznej oraz mechanizmów wyobcowania poznawczego (*cognitive estrangement*).

Ze względu na istnienie dwóch szkół definiowania pojęcia *fantastico* (fantastyczność/fantastyka^{*}) oraz niejednoznaczny charakter terminu *impegno* (zaangażowanie), w Rozdziałach 1 i 2 sprecyzowano definicje przyjęte w niniejszej rozprawie, przedstawiając je w perspektywie filologiczno-historycznej w celu usystematyzowania pojęć. Biorąc pod uwagę, że omawianych powieści nie sposób jasno zdefiniować pod względem gatunkowym oraz zważywszy na fakt, że autorzy nie identyfikują a priori docelowego czytelnika, w rozprawie przyjęto niewykluczającą definicję *fantastico*,

---

^{*} Termin *fantastico* może być tłumaczony na język polski dwojako: jako *fantastyczność* (odnosi się wtedy do wykluczającej szkoły definicyjnej, w linii Tzvetana Todorova) oraz jako *fantastyka* (odnosi się wtedy do niewykluczającej szkoły definiowania, która jako fantastyczne uznaje wszystkie gatunki i podgatunki nie-mimetyczne). W rozprawie zastosowana została niewykluczająca definicja *fantastico*, uznana za bardziej adekwatną do badania współczesnej literatury.

według której literatura fantastyczna to ponadhistoryczna forma niemimetycznej narracji, która niezależnie od gatunku i treści tworzy świat nieprzystający do rzeczywistości zmysłowej, fizycznej i obiektywnie doświadczalnej. Zaangażowanie natomiast rozumiane jest jako postawa pisarza, który uważa za konieczne zajęcie zdecydowanego stanowiska wobec wielkich problemów środowiskowych, geopolitycznych, kulturowych i społecznych swoich czasów.

Jako że powieść fantastyczna jest przez badanych autorów wykorzystywana jako środek komunikacji z czytelnikiem, analiza została uporządkowana według komponentów aktu językowego (lokucja, illokucja i perlokucja), tj. od zewnętrznych znaczących elementów książki poprzez sam tekst aż po zamierzoną recepcję czytelniczą. I tak w Rozdziale 3 analizie poddane zostały elementy perytekstu, takie jak tytuł, podtytuł i epigrafy, jako narzędzia wykorzystywane przez autorów do otwarcia kanału komunikacji i nawiązania kontaktu z czytelnikiem jako rozmówcą. W Rozdziale 4 zanalizowane zostały motywy o charakterze apokaliptycznym i dystopijnym (wymiar lokucyjny). Zbadane zostało, czy omawiane teksty oferują katharsis i pocieszenie, a zatem, czy stanowią przykład apokalipsy z eschatonem, apokalipsy bez eschatonu bądź apokalipsy psychopatologicznej. W odniesieniu do motywu przetrwania ludzkości zbadano, czy powieści przedstawiają możliwość zaistnienia nowego świata transludzkiego czy wyłącznie postludzkiego. Wreszcie w Rozdziale 5 analizie poddano mechanizmy transfiguracji i transpozycji kluczowych problemów epoki poprzez strategie wyobcowania poznawczego (wymiar illokucyjny) oraz wykazano, że są one stosowane przez autorów jako formalny środek mający na celu aktywację neuronów lustrzanych czytelnika i wywołanie u niego konkretnych reakcji bezwarunkowych (wymiar perlokucyjny).

Mimo że powieści cechuje zróżnicowana tematyka (globalne ocieplenie, zmiany środowiskowe pochodzenia antropogenicznego, pandemie, konflikty geopolityczne, niesprawiedliwość społeczna, ekomafia, nieetyczny chów zwierząt, obsesja na punkcie spektakli przedstawiających brutalną przemoc), na poziomie gatunku łączy je dyskurs apokaliptyczny i dystopijny. Analizowane utwory modyfikują tradycyjne formy apokalipsy i dystopii, dostosowując je do nowych potrzeb kulturowych, ściśle związanych z najbardziej aktualnymi zjawiskami społecznymi, politycznymi i ekologicznymi, często wpisując się w gatunek *climate fiction*. Badani pisarze, uznając estetykę tradycyjnego realizmu XX wieku za wyczerpaną i niewiarygodną w obliczu niestabilnej, niespójnej i fragmentarycznej rzeczywistości XXI wieku, postrzegają fantastykę jako „tryb” realizmu, który dzięki strategiom opartym na transfiguracji i wyobcowaniu poznawczym (*cognitive estrangement*), stanowi jedyny sposób, aby odpowiednio opisać obecny świat i interweniować w kwestiach politycznych, społecznych i środowiskowych. Ponadto ze szczegółowej analizy tekstów i zestawienia ich z obszernym epitekstem autorskim wynika, że narrator oraz głos autorski we wszystkich badanych powieściach są zbieżne: narratorzy wyrażają poglądy i przekonania samych autorów, co wpisuje analizowane powieści w długą i znaczącą tradycję literatury włoskiej, która łączy aspekt fantastyczny z zaangażowaniem autorskim.

Data: 15.09.2023

Patrycja Przetucka